

DIALEKTYKA FORMY

LINIA FILMOWA

seria Linia Filmowa

redakcja serii Grażyna Świętochowska

MARTA MACIEJEWSKA

DIALEKTYKA FORMY

Pełnometrażowe filmy fabularne

Jana Švankmajera

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2023

Recenzent
dr hab. Mariusz Guzek, prof. UKW

Redaktor Wydawnictwa
Agnieszka Kotwzan

Opracowanie indeksu
Marta Maciejewska, Anna Świtalska-Jopek

Koncepcja graficzna serii
Karolina Johnson

Projekt logo serii
Jacek Michałowski

Projekt okładki i stron tytułowych
Łukasz Gwizdała

Na okładce kadr z filmu *Coś z Alicji* (1988)
ATHANOR – společnost pro filmovou tvorbu, s.r.o.

Źródło fotografii wykorzystanych w publikacji
ATHANOR – společnost pro filmovou tvorbu, s.r.o.

Skład i łamanie
Michał Janczewski

Publikacja sfinansowana ze środków Prodziekana ds. Nauki i Współpracy
Międzynarodowej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-473-5

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

*Teraz musicie zamknąć oczy,
inaczej niczego nie zobaczycie.*

Alicja
(protagonistka filmu *Coś z Alicji*)

Spis treści

Wstęp	9
1. Gabinety osobliwości. Estetyka i antropologia filmów krótkometrażowych Jana Švankmajera	25
1.1. Poetyka filmów krótkometrażowych	29
1.2. Ożywianie przedmiotów i sztuka taktylna	37
1.3. Zniewolenie, odpodmiotowanie i destrukcja	49
1.4. Jedzenie – pełna agresji forma komunikacji	58
1.5. Strach, lęk, niesamowitość	70
1.6. Manieryzujący surrealista	75
2. <i>Coś z Alicji</i>	85
2.1. Dwie Alicje	85
2.2. W pułapce sennej przestrzeni	93
2.3. Dziecięcy koszmar i jego oswojanie	100
2.4. Alicja w krainie (bez) słów. Znaczenie języka (bądź jego braku) i narracji	109
2.5. Jedzenie jako sposób poznawania świata	114
3. <i>Faust</i>	121
3.1. Zainteresowanie Švankmajera historią Fausta	121
3.2. Kino-teatr. Budowanie niewiarygodności	123
3.3. Współczesny „Faust” w Pradze	130
3.4. „Cały świat to scena, a ludzie na nim to tylko aktorzy”	144
4. <i>Spiskowcy rozkoszy</i>	153
4.1. Fetyszyzm i autoerotyzm jako forma buntu	153
4.2. Między rzeczywistością a fantazją	172
4.3. Funkcjonowanie w konspiracji	178
5. <i>Mały Otik</i>	185
5.1. <i>Mały Otik</i> i jego literacki pierwowzór – <i>Otesánek</i> Karela Jaromíra Erbena	185
5.2. Zawłaszczanie rzeczywistości przez „bajkowy” świat	190
5.3. Role społeczne a zniewolenie jednostki	204
5.4. Jedzenie jako przyczyna konfliktów	213

6. <i>Szaleni</i>	227
6.1. Reżyser i jego sztuka	227
6.2. „Mięsne” animacje	231
6.3. „Szpital psychiatryczny, w którym żyjemy”. Wolność i zniewolenie	240
7. <i>Przeżyć swoje życie</i>	257
7.1. Między pełnometrażowym filmem aktorskim a krótkometrażową animacją	257
7.2. „Sen we śnie”. Między rzeczywistością a snem	264
7.3. Wykład z psychoanalizy i zaprzeczenie wszelkiej fachowości	275
8. <i>Owad. Zamiast zakończenia</i>	291
Ilustracje	313
Bibliografia	317
Filmografia Jana Švankmajera	333
Indeks	341